

Vergaderjaar 2017–2018

35 025

Verslag van een werkbezoek aan Ethiopië en Uganda door een delegatie van de algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking

Nr. 1

VERSLAG VAN EEN WERKBEZOEK VAN EEN DELEGATIE UIT DE ALGEMENE COMMISSIE VOOR BUITENLANDSE HANDEL EN ONTWIKKELINGSSAMENWERKING AAN ETHIOPIË EN UGANDA VAN 9 JULI 2018 TOT EN MET 15 JULI 2018

Vastgesteld 17 september 2018

Een delegatie uit de algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking heeft van maandag 9 tot en met zondag 15 juli 2018 een werkbezoek gebracht aan Ethiopië en Uganda. De delegatie bestond uit de leden De Roon (delegatieleider, PVV), Amhaouch (CDA), Bouali (D66), Diks (GroenLinks), Van den Hul (PvdA) en Stoffer (SGP), alsmede adjunct-griffier Meijers.

Het werkbezoek stond in het teken van zowel hulp als handel. Door middel van een divers programma heeft de delegatie zich een goed beeld kunnen vormen van de situatie ter plaatse, zowel op humanitair, economisch als politiek gebied. De delegatie heeft verschillende projecten bezocht op het gebied van hulp en handel die door Nederland worden gesteund. Daarnaast zijn er gesprekken gevoerd met parlementariërs, overheidsfunctionarissen en vertegenwoordigers van internationale organisaties, ngo's en het bedrijfsleven (van multinationals tot startups). Ook heeft de delegatie bij diverse gelegenheden met de lokale bevolking kunnen spreken over het belang van door Nederland gesteunde projecten.

De delegatie dankt alle gesprekspartners en degenen die betrokken zijn geweest bij het organiseren van dit werkbezoek. In het bijzonder wil de delegatie haar waardering uitspreken voor de inzet van de Nederlandse ambassadeurs in Addis Abeba en Kampala en hun medewerkers bij de voorbereiding van het programma en tijdens het werkbezoek. De hartelijke ontvangst en goede begeleiding van de delegatie hebben in belangrijke mate bijgedragen aan het welslagen van het bezoek.

De voorzitter van de delegatie,
De Roon

De griffier van de delegatie,
Meijers

Programma van het werkbezoek

Maandag 9 juli – Ethiopië

- Briefing door ambassade
- Bezoek House of People's Representatives
- Bezoek Afrikaanse Unie
- Bezoek EU-vertegenwoordiging bij Afrikaanse Unie
- Diner met breed scala aan partners, focus op politiek en OS

Dinsdag 10 juli – Ethiopië

- Briefing door economische afdeling ambassade
- Bezoek Florensis Flower Farm
- Bezoek Friendship Flower Farm
- Bezoek project EDGET-SNV, melkveehouderij
- Diner met breed scala aan partners, focus op handel

Woensdag 11 juli – Ethiopië

- Bezoek Addisu Gebeya Health Centre
- Bezoek Federal Ministry of Health, gesprek State Minister
- Bezoek Heineken

Donderdag 12 juli – Uganda

- Bezoek Ugandese parlement
- Briefing door ambassade
- Diner met breed scala aan partners, met thema Rule of Law

Vrijdag 13 juli – Uganda

- Bezoek Uganda Revenue Authority
- Bezoek Design Hub
- Lunch met Nederlandse ondernemers
- Bezoek Katego Clinic
- Gesprek mensenrechten- en LGBT+-activisten

Zaterdag 14 juli – Uganda

- Bezoek Kiryandongo settlement
 - Briefings door UNHCR en WFP
 - Bezoek aan ziekenhuis, moestuin en school
 - Bezoek Refugee Law Project
 - Bezoek aan gastgemeenschap

Zondag 15 juli – Uganda

- Bezoek One Acre Farm
- Gesprek met Nederlandse ACOTA-militairen

Ethiopië

Maandag 9 juli

Na aankomst in Addis Abeba heeft de ambassade een briefing verzorgd over de economische en politieke situatie in Ethiopië. Veel van de uitdagingen waar het land voor staat, vinden hun oorsprong in de macro-economische situatie. Ethiopië heeft een scheve handelsbalans: de import is zo'n 15 miljard dollar, terwijl de export maar 3 miljard dollar

bedraagt. Daarnaast kent het land een hoge staatsschuld, voornamelijk richting China, van zo'n 30 miljard dollar (60% BNP). Deze schuld zal in 2022 naar verwachting gegroeid zijn tot 44 miljard.

Ethiopië kent groeiprognozes van 7% tot 2022. Er is echter een groot tekort aan buitenlandse valuta, welke essentieel zijn voor internationale handel en buitenlandse investeringen. Op dit moment zijn de wachtlijsten voor het verkrijgen van dollars zo'n negen maanden. Het groeipotentieel van het land en de economie worden dus niet gehaald.

Andere uitdagingen waar het land mee te maken heeft, zijn het droge klimaat, wat leidt tot een chronisch gebrek aan water, en de bevolkingsgroei (nu 100 miljoen, verwachte groei naar 200 miljoen in 2050). De werkloosheid is op dit moment zo'n 20%. Het creëren van banen en voedselzekerheid zijn daarom belangrijke aandachtspunten. Modernisering van de landbouw is nodig: Ethiopië kan veel van wat nu geïmporteerd wordt zelf produceren.

Daarnaast zijn de etnische spanningen binnen het land een grote uitdaging. Ethiopië kent een sterke regionale etnische verdeling. De verschillende regio's kennen een mate van zelfbestuur en met verschillende regio's zijn serieuze interne oorlogen gevoerd. Op landelijk niveau heeft eind maart een vreedzame wisseling van de macht plaatsgevonden: na de jarenlange dominantie van de Tigreeërs (6% van de bevolking), is er nu een Oromo (grootste bevolkingsgroep) premier aan de macht, Abiy Ahmed. Abiy is in hoog tempo hervormingen aan het doorvoeren, politieke gevangenen aan het vrijlaten en het land aan het liberaliseren. Het tempo waarmee hij de hervormingen doorvoert strijken echter tegen de haren van de vorige machtshebbers in, terwijl het nog maar de vraag is of het snel genoeg gaat voor de jeugd die met hun protesten de vorige premier hebben afgezet. Dit leidt tot spanningen en zelfs geweld. Veel van het geweld richt zich op dit moment tegen buitenlandse bedrijven en externe invloeden in Ethiopië, maar eind juni is er ook een aanslag gepleegd op de premier.

Er vinden ook positieve ontwikkelingen plaats in Ethiopië. Naast de interne hervormingen die premier Abiy aan het doorvoeren is, heeft hij recent ook de hand van vrede uitgestoken naar Eritrea. Ethiopië is een van de weinige stabiele factoren in een erg instabiele regio. Dit betekent dat het land veel steun krijgt van de internationale gemeenschap. De schaduwzijde hiervan is dat soms zaken zoals mensenrechtenschendingen door de vingers worden gezien.

Ethiopië kent een divers maatschappelijk middenveld. Tot 2005 was zij erg actief, maar in dat jaar is een erg restrictieve ngo-wet doorgevoerd die de bewegingsvrijheid van het maatschappelijk middenveld erg heeft ingeperkt. Ngo's moeten nu bijvoorbeeld 90% van hun financiering binnen Ethiopië verkrijgen.

Ethiopië is de grootste bilaterale ontwikkelingspartner van Nederland. Het totale OS-budget van Nederland voor Ethiopië bedraagt zo'n 120 miljard euro, waarvan 60 miljard gedelegeerd. Naast de OS-relatie zijn er ongeveer 150 Nederlandse bedrijven actief in Ethiopië.

Vervolgens heeft de delegatie een bezoek gebracht aan het Ethiopische parlement, het House of People's Representatives. Hier heeft de delegatie gesproken met de voorzitters en een aantal leden van de commissies Buitenlandse Zaken en Handel van het Ethiopische parlement over een verscheidenheid aan onderwerpen, van voedselveiligheid en -zekerheid, tot infrastructuurontwikkeling, de rol van het maatschappelijk middenveld en het belang van buitenlandse investeringen.

De parlementsleden benadrukten het belang van en hun wens voor een sterke bilaterale relatie met Nederland. Landbouw vormt de basis voor de Ethiopische economie. Zowel de Nederlandse kennis als investeringen op dat gebied zijn erg welkom en nodig, aldus de gesprekspartners. Op vragen over de veiligheid van buitenlandse investeringen wordt

benadrukt dat hier hard aan gewerkt wordt onder de nieuwe regering. De regering zet sterk in op zowel stabiliteit binnen Ethiopië als in de regio. De nieuwe regering kent een erg ambitieus plan voor economische ontwikkeling. Buitenlandse investeringen zijn hiervoor onontbeerlijk. Ook is gesproken over het belang van een sterke Afrikaanse Unie voor de ontwikkeling van het Afrikaanse continent. Ethiopië ziet kansen voor haar eigen ontwikkeling wanneer handel binnen het Afrikaanse continent toe zou nemen. Veel Afrikaanse landen importeren hun koffie nu uit Europa; het zou beter zijn wanneer zij dit uit Ethiopië zouden importeren.

De dag werd vervolgd met een bezoek aan de Afrikaanse Unie (AU). Hier is gesproken met ambassadeur Frederic Ngoga, hoofd van de conflictpreventie en early warning afdeling, en zijn team. Een van de grootste uitdaging voor stabiliteit en dus ook voor handel en economische ontwikkeling, is het feit dat nog maar 35% van de grenzen binnen het Afrikaanse continent gedemarqueerd zijn. Overheden kunnen pas effectieve controle uitoefenen op een gebied als helder is waar de grenzen liggen. Vrij handel kan alleen plaatsvinden wanneer duidelijk is waar goederen vandaan komen en naartoe gaan.

Er zijn verschillende zaken aan te merken als bronnen voor conflict, zoals land, olie, mineralen, water en migratie. Met effectief bestuur en stabiele overheden zijn er echter oplossingen te vinden voor al deze verschillende bronnen van conflict. Dat is dan ook waar de AU op inzet: capaciteitsopbouw en effectief bestuur. De verschillende landen zijn zeer gecommitteerd aan een sterke en effectieve AU. Migratie kan een bron van instabiliteit zijn, maar ook een unieke kans voor economische ontwikkeling. De meeste migratie vindt plaats binnen het continent, niet van Afrika naar buiten. Wanneer voor al deze mensen een goede plek gevonden kan worden, zal dit Afrika als continent aanzienlijk versterken. Buitenlandse investeringen en bedrijven zijn zowel onderdeel van het probleem als de oplossing. Corruptie heeft een vraag en aanbod kant. Wanneer corruptie op de hoogste regeringsniveaus plaatsvindt, is er vrijwel altijd een buitenlands bedrijf bij betrokken. Aan de andere kant zijn buitenlandse investeringen essentieel voor de ontwikkeling van Afrika. Daarbij zijn de meeste investeringen duurzaam en corruptie-vrij.

Aansluitend heeft de delegatie gesproken met ambassadeur Ranieri Sabatucci, vertegenwoordiger van de Europese Unie (EU) bij de AU. De AU telt 55 leden, bijna twee keer zoveel als de EU. Binnen deze 55 leden zijn veel tegenstrijdige belangen vervangen. Noord-Afrikaanse landen zien zichzelf als de brug naar Europa, met wie zij veelal een voorkeursrelatie hebben. Zuidelijk Afrika kent daarentegen een heel andere cultuur en heeft andere ervaringen met kolonialisme dan de landen in Noord-Afrika. Zuid Afrika vervult een bijzondere rol. Ideologisch is het land voorstander van een sterke Afrikaanse Unie, maar in de praktijk maakt het daar minder van waar. Door haar eigen politieke en economische uitdagingen blijft het land op dit moment meer in zichzelf gekeerd. De kleine landen in Afrika worden daarentegen steeds sterkere voorstanders van de AU. Zij zien in dat zij als onderdeel van een groter geheel sterker staan dan alleen. De AU is vanuit een andere invalshoek gecreëerd dan de EU: waar de EU begonnen is als een economisch blok, is de AU begonnen als politiek-militair blok. De AU is altijd erg gefocust geweest op stabiliteit en veiligheid en is pas recent begonnen met economische integratie. De EU heeft veel ervaring op het gebied van economische samenwerking en kan de AU dan ook ondersteunen in deze overgang. Hierbij is het voor de AU van belang om in bepaalde goederen en producten sterke regionale markten op te bouwen, zodat zij aantrekkelijk wordt voor buitenlandse investeerders. Dit is een proces dat tijd nodig heeft.

Een punt van zorg zijn de toenemende Chinese investeringen. Op het Afrikaanse continent moeten Europese investeerders in toenemende mate

concurreren met Chinese investeringen, die vaak minder eisen en lagere standaarden hanteren. Daarnaast werkt China enkel met leningen, niet met subsidies, waardoor de zorgen voor een schuldencrisis toenemen. De gesprekspartner benadrukte dat de EU wel een sterkere positie heeft dan de Verenigde Staten op het Afrikaanse continent. De EU wordt over het algemeen gezien als meer gematigd, voorspelbaar en betrouwbaar.

De dag werd afgesloten met een diner met verschillende partners van Nederland in Ethiopië, van andere ambassadeurs en ngo's, tot journalisten en vertegenwoordigers van internationale instellingen. Het diner had de vorm van een lopend buffet, waardoor de leden de kans kregen met alle verschillende partners te spreken over de politieke en humanitaire situatie in Ethiopië.

Dinsdag 10 juli

De tweede dag in Ethiopië begon met een briefing door de economische afdeling van de ambassade. Op economisch vlak kent Ethiopië een aantal uitdagingen, waaronder een gebrek aan buitenlandse valuta, een tegenvallende export, een gebrek aan vertrouwen van internationale leners zoals het IMF, een afnemend vertrouwen van investeerders en een gebrek aan coherent overheidsbeleid (federaal versus regionaal). Meer specifiek voor Nederlandse ondernemers in Ethiopië gelden als uitdaging de ondoorzichtige wet- en regelgeving, de politieke onrust en daarbij horende onvoorspelbaarheid, het gebrek aan buitenlandse valuta, onduidelijkheden en onzekerheden omtrent belastingheffing, zoals het feit dat buitenlandse investeerders relatief veel aandacht van de belastingdienst krijgen en het feit dat het regelen van dagelijkse zaken veel tijd kost.

Vervolgens heeft de delegatie een bezoek gebracht aan Florensis, een Nederlands bedrijf dat zich bezighoudt met het kweken en telen van stekjes. Florensis heeft twee boerderijen, waar in totaal tussen de 1000 en 1700 mensen in dienst zijn, afhankelijk van het seizoen (er wordt veel met seizoenarbeiders gewerkt). Gesproken is over arbeidsomstandigheden, werkhethiek en de uitdagingen voor het vinden en vasthouden van goed personeel in Ethiopië. Daarnaast is gesproken over duurzaam en maatschappelijk verantwoord ondernemen. Initiatieven die Florensis ontplooit in dit kader zijn bijvoorbeeld een geïntegreerde en biologische insectenbestrijding en watermanagement (al het herbruikbare afvalwater komt ten goede aan boeren in de omgeving).

De dag werd vervolgd met een bezoek aan de Friendship Flower/Quali Rosa, een Nederlands bedrijf dat rozen kweekt en teelt en zo'n 900 mensen in dienst heeft. Ook hier is gesproken over duurzaam en maatschappelijk verantwoord ondernemen en de uitdagingen waar Nederlandse ondernemers tegenaanlopen in Ethiopië. Ook is gesproken over de ondersteuning die de Nederlandse overheid Nederlandse ondernemers kan bieden, bijvoorbeeld via het Dutch Good Growth Fund (DGGF). Gesprekspartners benadrukten dat het essentieel is voor garantstellingen zoals het DGGF om goed te functioneren, dat zij goed aansluiten bij de praktijk. Dit is nu nog niet altijd het geval. Gesproken is over de bureaucratie rond een fonds als het DGGF en de uitdagingen waar dit een mkb'er voor stelt in een uitdagend en soms onstabiel land zoals Ethiopië. De gesprekspartners benadrukten daarnaast het belang van financiering door lokale, Ethiopische banken. Waar Nederlandse banken vooral naar de risico's van investeringen kijken, durven lokale banken vaak meer vooruit te kijken en hebben zij bovendien meer belang bij de groei en ontwikkeling van de lokale economie.

Voor wat betreft maatschappelijk verantwoord ondernemen benadrukten de gesprekspartners dat mkb'ers op dit moment aan dezelfde eisen moeten voldoen als grote multinationals, wat soms meer vraagt dan een dergelijk bedrijf op kan brengen. Net als Florensis investeert Friendship Flowers in faciliteiten voor haar werknemers zoals medische zorg, kinderopvang en vervoer.

Daarna heeft de delegatie een bezoek gebracht aan een kleine melkveehouder, onderdeel van het project Enhancing Dairy Sector Growth in Ethiopia (EDGET). Dit project richt zich op kleine melkveehouders en helpt hen om binnen vijf jaar hun inkomen te verdubbelen. Dit wordt bewerkstelligd door training in moderne landbouwtechnieken en verbeterde toegang voor de boeren tot diensten en materieel. Een belangrijk onderdeel van dit project is farmer-to-farmer learning, waarbij boeren die door het project getraind zijn, hun kennis overbrengen op hun collega's in de regio.

De dag werd afgesloten met een diner met breed scala aan partners waarbij de focus lag op het thema Handel. Hierbij waren verschillende Nederlandse ondernemers in Ethiopië aanwezig, net als vertegenwoordigers van organisaties die zich bezighouden met handelsbevordering.

Woensdag 11 juli

Op woensdagochtend heeft de delegatie eerst een bezoek gebracht aan het Addisu Gebeya Health Centre en in het bijzonder het centrum voor screening voor baarmoederhalskanker wat zich daar bevindt. Deze kliniek en het baarmoederhalskanker-programma worden ondersteund door Cordaid en de Mary Joy Development Association. Het project werkt samen met het Leiden Universitair Medisch Centrum. Cordaid hanteert bij dergelijke projecten in de gezondheidszorg een aanpak van *performance based financing*. Dit betekent dat een kliniek zoals het Addisu Gebeya Health Centre een hoge mate van autonomie en ook verantwoordelijkheid krijgt over haar eigen investeringen. Klinieken moeten hun eigen doelstellingen bepalen en een bedrijfsplan opstellen, wat met (financiële) hulp van Cordaid uitgevoerd wordt, in contracten van zes maanden. Op basis van de resultaten wordt financiering doorgezet. Dit leidt tot een hoge mate van eigenaarschap, wat resulteert in hogere motivatie en samenwerking.

Aansluitend heeft de delegatie op het Ministerie van Gezondheid gesproken met de State Minister for Health over het Health Sector Transformation Plan van de Ethiopische overheid, een vijfjaren strategie voor hervorming van de gezondheidssector. Kwaliteit en gelijkwaardigheid van gezondheidszorg staan hierbij centraal. De Minister sprak hierbij zijn dank uit voor de steun van Nederland als partner op het gebied van gezondheidszorg en seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (SRGR). Wel benadrukte de Minister dat een groter budget nodig is om alle doelstellingen te kunnen bereiken.

De dag werd afgesloten met een bezoek aan een van de brouwerijen van Heineken in Ethiopië. Naast een rondleiding door de brouwerij heeft de delegatie hier gesproken over de ervaringen van Heineken in Ethiopië, de uitdagingen die het daarbij tegenkomt en over maatschappelijk verantwoord en duurzaam ondernemen. Heineken geeft aan enthousiast te zijn over de Ethiopische markt gezien de groei van het GDP en de bevolking, de toenemende urbanisatie, de verbeteringen in infrastructuur en de relatieve politieke stabiliteit. Al deze factoren dragen bij aan een groeiende biermarkt. Uitdagingen waar Heineken tegenaan loopt omvatten onduidelijke wet- en regelgeving, een gebrek aan coherentie

tussen de federale en regionale overheden, een gebrek aan buitenlandse valuta en het nog sterk rurale karakter van het land. Gezien de hoge kosten van benodigde ingrediënten zoals gerst en hop, het gebrek aan benodigde infrastructuur en de hoge transportkosten is productie in Nederland voor Heineken nog altijd goedkoper dan in Ethiopië. Heineken investeert daarom in lokale ontwikkelingsprojecten, gericht op de ontwikkeling van de lokale gerst productie. In samenwerking met het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de Wereldbank is een project ontwikkeld dat lokale boeren traint in verbeterde landbouwtechnieken en hen ondersteund bij het verhogen van hun productie, bijvoorbeeld door levering van verbeterde zaden. De boeren worden vrijblijvend ondersteund en staan onder geen enkele verplichting om hun producten aan Heineken te verkopen. De delegatie heeft tevens gesproken met vijf lokale boeren die onderdeel zijn van dit project en nu allen optreden als trainers en begeleiders voor andere boeren in de omgeving, middels de kennis die zij via het project hebben opgedaan.

Uganda

Donderdag 12 juli

Na aankomst in Uganda heeft de delegatie allereerst een bezoek gebracht aan het Ugandese parlement. Daar is de delegatie ontvangen door onder meer de Voorzitter van het Ugandese parlement, mw. Kadaga, de Griffier en de voorzitter van de Commissie Buitenlandse Zaken. Met hen heeft de delegatie gesproken over de relatie tussen Uganda en Nederland.

Gesprekspartners benadrukten daarbij het belang van buitenlandse investeringen in de economie en steun bij de opvang van vluchtelingen in Uganda. De grote aantallen vluchtelingen hebben een grote impact op de voorzieningen en de infrastructuur in Uganda.

Daarna heeft de delegatie gesproken met de leider van de oppositie, mw. Kiiza. De functie van leider van de oppositie is vastgelegd in de Ugandese Grondwet en het Reglement van Orde van het parlement. De leider van de oppositie leidt het schaduwkabinet, dat alternatief beleid opstelt ten opzichte van de regering. Onder de leider van de oppositie zijn alle verschillende oppositiepartijen verenigd. Daarnaast kent het Ugandese parlement een grote groep onafhankelijke leden (een grotere groep dan de oppositie), waarvan de leden afhankelijk van het onderwerp aan de kant van de oppositie of de regering staan.

Uit het gesprek met de oppositie kwamen een aantal punten van zorg naar voren. Allereerst is gesproken over de recente lokale verkiezingen in Uganda, de eerste in 17 jaar. De oppositie is van mening dat deze verkiezingen niet eerlijk zijn verlopen, aangezien de regering de kieslijsten heeft opgesteld en zo konden bepalen wie in welk district wel of niet mocht stemmen. Ook was de overheidsfinanciering voor regeringskandidaten aanzienlijk groter dan voor oppositiekandidaten. Daarbij heeft de oppositie vraagtekens bij de onafhankelijkheid van het verkiezingscomité. Daarnaast is gesproken over het wijdverbreide patronagesysteem in overheidsbenoemingen. Dit resulteert in een erg grote en logge administratie van functionarissen die allemaal loyaal zijn aan en afhankelijk zijn van degene die hen heeft benoemd.

Tot slot werd in dit gesprek de aandacht gevestigd op de beperkte ruimte voor het maatschappelijk middenveld in Uganda sinds de nieuwe ngo-wetgeving. De wet biedt de overheid mogelijkheden om ngo's te beperken in hun activiteiten. Hiermee samen hangt de belasting die aan het begin van de zomer in is gesteld op het gebruik van social media in Uganda, welke een grote beperking vormt voor bijvoorbeeld jonge ondernemers, maar ook de oppositie in hun communicatie beperkt.

De dag werd vervolgd met een briefing door de ambassade over de economische en politieke situatie in Uganda. Uganda is een democratie, maar wel een dysfunctionele. Recent is er een wet door het parlement gevoerd die de leeftijdsgrens voor de president uit de Grondwet verwijderd. Wanneer deze wet wordt aangenomen, kan de huidige president Museveni nog zo'n 20 jaar in functie blijven.¹

De economische situatie is minder goed dan hij op het eerste gezicht lijkt. Er is grote economische groei, maar deze kan niet op tegen de bevolkingsgroei (groei van ongeveer 1 miljoen per jaar op een bevolking van ongeveer 43 miljoen). Er is olie ontdekt, wat nu gezien wordt als de oplossing voor de economische problemen. Gezien de grote en geïnstitutionaliseerde corruptie, is de vrees dat veel van het oliegeld echter zal verdwijnen in de zakken van maar een paar mensen, in plaats van dat het zijn weg vindt naar waar het nodig is (onderwijs, infrastructuur, gezondheidszorg).

Uganda kent daarnaast aanzienlijke problemen met het ondernemingsklimaat. Er zijn talloze voorbeelden van situaties waar concurrenten het juridische systeem misbruiken om zakenconflicten op te lossen, bijvoorbeeld door een commercieel dispuut als een strafzaak te behandelen. Daarnaast focust de belastingdienst zich bijna uitsluitend op grote bedrijven. Ook wanneer deze bedrijven goed functioneren, bijt de belastingdienst zich er net zo lang in vast tot er fouten gevonden worden. Dit betekent dat slimme zakenmensen geen grote bedrijven meer opzetten, maar vijf of zes kleinere bedrijven. Dergelijke onduidelijkheden en onzekerheden omtrent belastingheffing beperken de economische groei.

Het Netherlands Uganda Trade and Investment Platform (NUTIP) ondersteunt Nederlandse bedrijven bij het zakendoen in Uganda en faciliteert contacten tussen Nederlandse bedrijven en de Ugandese overheid. Daarnaast heeft Nederland ook goede banden met de juridische sector in Uganda. De juridische sector in Uganda is relatief onafhankelijk en biedt ook tegenwicht aan de regering van Museveni. Nederland ondersteunt de juridische sector en hun Strategic Development Plan (op dit moment wordt het 4^e SDP uitgevoerd van 2017 tot 2020). De focus ligt hierbij op infrastructuur en toegang tot juridische diensten, mensenrechten en corruptie, en commercieel recht en concurrentievermogen. Daarnaast is gesproken over voedselzekerheid en voedselveiligheid, beiden belangrijke aandachtspunten in Uganda. Ongeveer 70% van de bevolking werkt in de agrosector, wat dit de belangrijkste sector voor economische hervormingen maakt. Om het potentieel van de agrosector te benutten, is het van belang om structureel beleid op te stellen, ondersteund door een goed budget. Daarnaast zijn landrechten en klimaatadaptatie belangrijke aandachtspunten. Nederland focust haar hulp op commercialisatie en innovatie. Via projecten als de Best Farmer Competition worden jonge en vernieuwende agrarische ondernemers ondersteund om zich te ontwikkelen.

De dag werd afgesloten met een diner met een breed scala aan partners van Nederland, binnen de Justice, Law and Order Sector (JLOS). Hier heeft de delegatie in meer informele setting gesproken met onder anderen vertegenwoordigers van de rechterlijke macht, de Ugandese Mensenrechtencommissie, het gevangeniswezen, de politie, justitie en verschillende organisaties die zich bezighouden met hervorming van JLOS in Uganda.

¹ Inmiddels heeft het Constitutionele Hof uitspraak gedaan over deze wet. De leeftijdsgrens is inderdaad verwijderd, evenals de beperking op het aantal termijnen. Theoretisch kan Museveni dus tot het einde der dagen aan de macht blijven. Er is hoger beroep aangetekend, maar niemand verwacht daarbij een andere uitkomst.

Vrijdag 13 juli

Op vrijdag begon de dag met een bezoek aan de Uganda Revenue Authority, waar de delegatie heeft gesproken met de vice-minister van Handel, Industrie en Bedrijvigheid, en vertegenwoordigers van de Uganda Revenue Authority, de Uganda Investment Authority en TradeMark East Africa, een organisatie die zich inzet voor handelsbevordering in Oost-Afrika. De gesprekspartners benadrukten dat Uganda niet alleen meer buitenlandse investeringen nodig heeft, maar dat het land er ook klaar voor is. Zaken als de douane, belastingen en de investeringsautoriteit zijn – met dank aan partners zoals Nederland – op orde. Daarnaast groeien de Ugandese economie en de handelsstromen van en naar het land.

Uganda maakt door haar ligging deel uit van zowel de Hoorn van Afrika als de Grote Merenregio. Het land speelt daardoor een belangrijke rol in de regio. Maar het is voor Uganda daarom ook essentieel om goede verbindingen met de buurlanden en de zee te hebben. Goede infrastructuur en soepele grensovergangen zijn daarom een belangrijk aandachtspunt. Door inzet op verbeterde dienstverlening, logistiek, ICT en infrastructuur zijn de kosten voor handeldrijven in de regio aanzienlijk verlaagd. Echter, in verhouding liggen de kosten nog altijd hoog, dus aandacht voor deze zaken blijft nodig. Daarnaast is ook hier de wijdverspreide corruptie een punt van zorg.

Vervolgens heeft de delegatie een bezoek gebracht aan de Design Hub, een initiatief dat werkruimte en faciliteiten biedt aan jonge ondernemers en startups. Hier heeft de delegatie geluncht met een scala aan Nederlandse ondernemers in Uganda uit verschillende sectoren, van de agrosector tot toerisme en duurzame energie. Deze bedrijven hebben de delegatie verteld over hun ervaringen met zakendoen in Uganda. Hun verhalen illustreerden de uitdagingen zoals geschetst door de ambassade tijdens de briefing op donderdag.

De dag werd vervolgd met een bezoek aan de Katago Clinic. Hier heeft de delegatie met vertegenwoordigers van een aantal verschillende organisaties en overheidsinstellingen gesproken die zich bezighouden met SRGR, waaronder Reproductive Health Uganda en de National Population Council. Hier is gesproken over de problematiek die de grote bevolkingsgroei in Uganda met zich meebrengt. Op dit moment is 80% van de bevolking jonger dan 30 en 55% jonger dan 18 jaar. Toegang tot gezondheidszorg en (seksuele) voorlichting is een groot punt van zorg, voornamelijk op het platteland. Daarnaast is HIV/aids een groeiend probleem in Uganda. Nu het geen sterfelijke ziekte meer is, lijkt de urgentie van preventie verdwenen.

In dit kader is ook gesproken over de ngo-wetgeving. Deze legt met name beperkingen op aan organisaties die zich bezighouden met die aspecten van de gezondheidszorg die de overheid als «ongepast» beschouwd. Veel van de onderwerpen van SRGR vallen hieronder. De rol van geloof en religieuze instellingen in Uganda is nog altijd erg groot. Oppositie door een religieuze groep kan hele programma's tot stilstand brengen, aldus de gesprekspartners.

Tot slot heeft de delegatie gesproken met twee mensenrechten- en LGBT+-activisten, Nicholas Opiyo (Chapter Four) en Frank Mugisha (SMUG, Sexual Minorities Uganda). De gesprekspartners benadrukten dat het juridische kader in theorie goed is geregeld in Uganda: er is een Grondwet, een onafhankelijke rechterlijke macht en een mensenrechtencommissie. In de praktijk leiden deze wetten en instituties echter niet tot een eerlijke en gelijkwaardige samenleving, vrij van discriminatie of schendingen van mensenrechten.

De gesprekspartners hebben een aantal zorgen met de delegatie gedeeld, allereerst over de toegang tot juridische diensten. Niet overal zijn diensten beschikbaar. Als de diensten beschikbaar zijn, zijn de kosten vaak te hoog voor gewone mensen om te dragen – de overheid biedt geen rechtshulp. Daarnaast is corruptie een grote belemmering voor gelijke toegang tot juridische diensten.

Verder is de krimpende ruimte voor het maatschappelijk middenveld, onder andere door de nieuwe ngo-wetgeving, een belangrijk punt van zorg. Onder de nieuwe wetgeving zijn maatschappelijke organisaties onder sterkere overheidscontrole geplaatst, zijn er beperkingen opgelegd aan met name buitenlandse financiering en kunnen ngo's alleen officieel geregistreerd worden met toestemming van de overheid. Ook spraken de gesprekspartners hun zorgen uit over de toenemende beperkingen aan de vrijheid van vereniging; in theorie hoeven bijeenkomsten en vreedzame demonstraties alleen aangemeld te worden bij de politie, in praktijk moet toestemming verkregen worden, iets wat steeds minder gebeurt.

Benadrukt werd dat deze beperkingen en zorgen in nog grotere mate gelden voor de LBGT+ gemeenschap.

Daarnaast is er gesproken over de zorgen omtrent een gebrek aan toerekenbaarheid en verantwoordingsplicht van overheidsfunctionarissen en veiligheidstroepen. Uganda kampt met verschillende paramilitaire groeperingen die gelieerd zijn aan de veiligheidstroepen en ongestraft geweld gebruiken. In de laatste maanden zijn een aantal opgerold en gearresteerd, maar velen lopen nog vrij rond.

De laatste tijd vinden er ook een aantal positieve ontwikkelingen plaats. Zo worden er voorzichtige resultaten geboekt met het trainen van politie, overheidsfunctionarissen en de justitiële sector in mensenrechten zaken. Sociale media spelen hierbij ook een belangrijke rol: zij vullen de gaten die de traditionele (overheids)media laten vallen en bereiken een breder publiek. De ervaring leert echter dat de meeste vorderingen die worden geboekt, weer wegvallen op het moment dat de machtshebbers wisselen. Structurele veranderingen blijven erg beperkt.

Zaterdag 14 juli

Op zaterdag heeft de delegatie een bezoek gebracht aan Kiryandongo settlement. Kiryandongo is een van de oudste vluchtelingen settlements van Uganda, waar in het begin van de jaren '90 al de eerste vluchtelingen neerstreken. Vluchtelingen wonen in Uganda niet in tentenkampen, maar krijgen allen een stukje grond om een huis op te bouwen. Op dit moment beslaat het settlement 24 km² en ongeveer 57 duizend mensen, waarvan 90% afkomstig uit Zuid Sudan en 85% vrouwen en kinderen. Samen met de VN Vluchtelingenorganisatie UNHCR en het World Food Program, die actief zijn in dit settlement, en een aantal NGO's (ZOA, WarChild, ICCO) heeft de delegatie een aantal onderdelen van dit settlement bezocht, waaronder het ziekenhuis, de school en een moestuin, waar gewassen voor en door de bewoners van het settlement verbouwd en geteeld worden. Ook heeft de delegatie een bezoek gebracht aan een project voor en door de gastgemeenschap van Kiryandongo, waar met internationale steun een molen is neergezet die de gastgemeenschap helpt de middelen te verkrijgen om de grote instroom aan vluchtelingen op te vangen. Gezien het permanente karakter van Kiryandongo heeft de hulp zich verplaatst van noodhulp naar meer langdurige ondersteuning en beheer van faciliteiten. Belangrijke speerpunten zijn hierbij het bieden van bescherming aan vluchtelingen, inclusief eventuele hervestiging in derde landen, en het bieden van (ondersteuning aan) diensten en benodigheden zoals voedsel, onderdak, onderwijs, water en sanitatie en middelen om in het eigen onderhoud te voorzien. Een grote uitdaging op dit moment is een gebrek aan fondsen. Veel van de huidige machtshebbers in Uganda is ooit zelf vluchteling geweest, waardoor er een oprecht

openhartig beleid wordt gevoerd jegens vluchtelingen, die gezien worden als broeders en zusters. De grote instroom eist echter wel zijn tol van lokale voorzieningen en infrastructuur.

Tot slot is een bezoek gebracht aan het Refugee Law Project, dat juridische dienstverlening biedt aan de vluchtelingen in Kiryandongo. Het project maakt vluchtelingen niet alleen bewust van hun rechten, maar helpt hen ook met het gebruik maken van deze rechten. Hier hebben de leden van de delegatie kunnen spreken met een aantal vluchtelingen die door het Refugee Law Project geholpen zijn.

Zondag 15 juli

Op de laatste dag van het werkbezoek heeft de delegatie een bezoek gebracht aan de One Acre Farm van dr. Emma Naluyima, een van de winnaars van de eerder genoemde Best Farmer Competition. Veearts van beroep, runt dr. Naluyima nu een geïntegreerd agrarisch bedrijf, met zowel veeteelt als landbouw. Daarnaast is zij een basisschool gestart, waar leerlingen opgeleid worden in moderne landbouwtechnieken. Tijdens het bezoek aan de One Acre Farm heeft de delegatie tevens gesproken met vertegenwoordigers van drie van de negen projecten op het gebied van voedselzekerheid en -veiligheid die door Nederland worden ondersteund: het Integrated Seed Sector Development programma (ISSD), dat boeren traint en begeleid in het gebruik van moderne variëteiten van zaden, het International Fertilizer Development Center (IFDC), dat boeren toegang geeft tot moderne bemestingsproducten en hen helpt bestand te worden tegen klimaatveranderingen, en de International Service Volunteers Association (AVSI), dat jongeren opleidt voor werk in de agrosector. Alle drie de projecten zijn erop gericht de productiviteit van de agrosector in Uganda te verhogen, de sector te verduurzamen en werkloosheid tegen te gaan.

Tot slot heeft de delegatie, voor vertrek terug naar Nederland, gesproken met de Nederlandse militairen die uitgezonden zijn naar Uganda in het kader van het Africa Contingency Operations Training & Assistance (ACOTA) programma. ACOTA is gericht op het vergroten van de capaciteiten van 25 Afrikaanse landen, zodat zij zelf Afrikaanse vredesmissies kunnen uitvoeren (met een mandaat van de Verenigde Naties en de Afrikaanse Unie). De delegatie heeft met de militairen gesproken over hun ervaringen in Uganda en de meerwaarde die de Nederlandse krijgsmacht kan bieden door haar expertise op bepaalde terreinen, zoals op het gebied van berrmbommen.